



**Europa w globalnym świecie: uwarunkowania i perspektywy
integracji transatlantyckiej**

Ewa Oziewicz¹

**CZY NOWY JEDWABNY SZLAK JEST ALTERNATYWĄ
DLA MEGAREGIONALNYCH POROZUMIEŃ
GOSPODARCZYCH Z UDZIAŁEM USA?**

Streszczenie: Artykuł analizuje możliwości i wyzwania związane z nowym typem megaregionalnej współpracy gospodarczej wprowadzonym przez Chiny pod nazwą Nowy Jedwabny Szlak lub Inicjatywa Pasa i Szlaku. Wycofanie się Stanów Zjednoczonych z Partnerstwa Transpacyficznego (TPP) oraz zawieszenie negocjacji dotyczących Transatlantyckiego Partnerstwa w dziedzinie Handlu i Inwestycji, jak też nowa polityka zadeklarowana przez prezydenta USA – Donalda Trumpa, stworzyły doskonale warunki Chinom dla gładkiego przejęcia przywództwa na kontynencie azjatyckim, a może i w całym świecie. Może to oznaczać, że USA i Europa mogą przestać być punktem odniesienia dla wszelkich standardów, pozostawiając pole dla Chin.

Słowa kluczowe: Nowy Jedwabny Szlak, megaregionalne porozumienia gospodarcze, TTIP, TPP, Chiny

Wstęp

Megaregionalne porozumienia gospodarcze² to nowy rozdział w procesach integracyjnych współczesnej gospodarki światowej. Krytyczne głosy pod adresem zachodzących od lat 80. procesów globalizacyjnych oraz osłabienie roli międzynarodowych instytucji o charakterze gospodarczym (m.in. WTO czy MFW) powodują, że kraje skłaniają się, obok licznie podpisywanych porozumień bilateralnych, ku takim

¹ Prof. dr hab. Ewa Oziewicz, Instytut Handlu Zagranicznego, Uniwersytet Gdański.

² Szerzej na ten temat: W.Obwexer, E.Vranes (red.), *Mega-Regional Trade Agreements: CETA, TTIP, and TiSA: New Orientations for EU External Economic Relations*, S. Griller, Oxford University Press, Oxford 2017.

właśnie potężnym organizmom budowanym ponad regionami. W ostatniej dekadzie podjęto negocjacje w sprawie utworzenia takich megaregionalnych porozumień jak: Partnerstwo Transpacyficzne (*Trans-Pacific Partnership* – TPP) Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji (*Transatlantic Trade and Investment Partnership* – TTIP), Kompleksowa Umowa Gospodarczo-Handlowa zawarta między Unią Europejską a Kanadą (*Comprehensive Economic and Trade Agreement* – CETA), Umowa o Handlu Usługami (*Trade in Services Agreement* – TiSA), Strefa Wolnego Handlu Azji-Pacyfiku (*Free Trade Area of the Asia-Pacific* – FTAAP), która od 2014 r. jest wyraźnym celem APEC³, oraz podjęte z inicjatywy ASEAN rokowania w ramach Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego (*Regional Comprehensive Economic Partnership* – RCEP).

Megaregionalne porozumienia to: „głębokie partnerstwo integracyjne między krajami i regionami o dużym udziale w PKB i zagranicznych inwestycjach bezpośrednich świata”⁴, które, poza rozwijaniem handlu wzajemnego, starają się doprowadzić do kompatybilności rozwiązań prawnych i zapewnić zminimalizowanie różnic w klimatach inwestycyjnych i biznesowych, by móc maksymalnie wykorzystać możliwość współpracy gospodarczej.

Od pięciu lat władze Chin propagują nieco inny rodzaj megaregionalnej współpracy, która opiera się raczej na budowaniu sieci kontaktów bilateralnych, ewentualnie plurilateralnych, a nie na instytucjonalizacji, formalizacji kontaktów zamkniętej grupy partnerów gospodarczych. Nazywają to Nowym Jedwabnym Szlakiem lub Inicjatywą Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative* – BRI)⁵.

Stosunek Chin i USA do procesu globalizacji

Wiek XIX był wiekiem Europy, wiek XX – wiekiem Ameryki. Wiek XXI ma być wiekiem Azji. Już od ponad 30 lat Azja rozwija się z zawrotną szybkością. Jeszcze niedawno kontynent ten reprezentował 10% światowej gospodarki, a w połowie tego stulecia może to być już 1/3 lub nawet połowa. Jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się krajów są bez wątpienia Chiny⁶. Nieomal 40 lat temu Chiny przeprowadziły zasadnicze reformy gospodarcze, przede wszystkim zaczęły otwierać się na świat i włączać w procesy globalizacyjne. W ciągu tych lat liczba osób żyjących w skrajnym ubóstwie zmniejszyła się dramatycznie – o ile w 1981 r. 84% Chińczyków żyło w skrajnym ubóstwie, o tyle w 2010 r. – już tylko 12%. Chiny stały się drugą po USA największą gospodarką świata, czołowym eksporterem i główną

³ APEC (*Asia Pacific Economic Cooperation*) to luźne ugrupowanie, które zrzesza 21 państw Azji-Pacyfiku, m.in. USA, Japonię, Chiny i Rosję.

⁴ T. Hirst, *What are Megaregional Agreements?*, World Economic Forum, 9 July 2014, [online], <https://www.weforum.org/agenda/2014/07/trade-what-are-megaregionals/>, (30.10.2017).

⁵ Wspomnieć dla porządku w tym miejscu należy, że – obok tych bilateralnych i plurilateralnych porozumień Chin ze światem – zdarzają się i takie jak z ASEAN, czy Koreą Płd. i Japonią, jednak wyraźnie Chiny starają się w ramach Pasa o Szlaku głównie opierać współpracę na relacjach dwustronnych.

⁶ T. Bieliński, *Kapitał ludzki a innowacyjność gospodarki Chin*, PWE, Warszawa 2016, s. 17.

„fabryką świata”, a także drugim importerem świata. Globalizacja, urbanizacja i digitalizacja to trzy czynniki, które obecnie kształtują rozwój Chin.

Sukcesowi Chin i rosnącemu ich znaczeniu w globalizującej się gospodarce światowej towarzyszą w ostatnim okresie coraz częściej słyszane krytyczne głosy na temat globalizacji. Można wręcz powiedzieć, że nadeszły czasy antyglobalizacji oraz ekonomicznego nacjonalizmu, który staje się potężnym wyzwaniem dla politycznej, gospodarczej i społecznej integracji w świecie.

Mamy do czynienia z coraz większym zaangażowaniem Chin w procesy globalizacji przy równoczesnym odwróceniu od globalizacji ich głównego rywala – Stanów Zjednoczonych. Gospodarka amerykańska, której aktywność na różnych polach przyczyniła się do dynamizacji procesów globalizacyjnych, powodując od lat 80. istotne przeobrażenia w gospodarce światowej i w jej poszczególnych ogniwach, dzisiaj zaczyna się ze swojego zaangażowania wycofywać. Nie jest zresztą w tym osamotniona. Po okresie euforii, fascynacji globalizacją w latach 90. i na początku XXI w., na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. spotyka się ona z coraz bardziej dobitnie artykułowanymi głosami krytyki i wycofywania się ze współpracy, *vide* Brexit i wydarzenia z października 2017 r. w Hiszpanii. Kryzys finansowy i ekonomiczny, gwałtowne skoki cen surowców, agresywna i bezkompromisowa polityka wielu korporacji transnarodowych wywołały odwracanie się coraz liczniejszej grupy krajów od liberalnego podejścia do międzynarodowej współpracy gospodarczej.

W czasie kadencji poprzedniego prezydenta – Baraka Obamy mówiono o Asian-Pivot – szczególnym zwrocie zainteresowania USA w kierunku Azji. Amerykanie wystąpili z projektem Transpacyficznego Porozumienia, do którego nie dopuszczono Chin ani Indii. Rok 2017 przyniósł w tym względzie dramatyczną zmianę. Główny motor globalizacji w gospodarce światowej, czołowa dotąd gospodarka zaczyna odwracać się plecami do świata i jego problemów. Głoszone od stycznia 2017 r. przez nowo wybranego prezydenta USA Donalda Trumpa poglądy na temat roli Stanów Zjednoczonych we współczesnym świecie i gospodarce światowej ewidentnie świadczą o zmianie podejścia do globalizacji. Wycofanie się w 2017 r. USA z Układu Paryskiego dotyczącego zmian klimatycznych, a także Partnerstwa Transpacyficznego oraz zatrzymanie rozmów w sprawie Transatlantyckiego Partnerstwa w dziedzinie Handlu i Inwestycji, liczne wypowiedzi prezydenta Trumpa oraz jego sztandarowe hasło *America First* to właśnie nic innego, jak zwrócenie się do ekonomicznego nacjonalizmu. Hasło to ma oznaczać fundamentalną zmianę roli USA w świecie. Stany Zjednoczone chcą wycofać się także z globalnych instytucji. Polityka nowego amerykańskiego prezydenta zmierza w kierunku izolacjonizmu i to nie tylko ekonomicznego, ale i politycznego⁷.

⁷ Por. szerzej na ten temat: I. Bremmer, *America First: Who Really Wins?* July 21, 2017, [online], <https://www.politico.com/magazine/story/2017/07/21/america-first-donald-trump-foreign-policy-215398>, (31.10.2017); R.J. Samuelson, *The new world order, 2017*, „The Washington Post”, January 1, 2017.

W czasie Forum Ekonomicznego w Davos w styczniu 2017 r. to już nie przedstawiciel USA, a prezydent ChRL Xi Jinping zdecydowanie stanął w obronie globalizacji. Stwierdził, że: „protekcjonizm to jak zamknięcie się w ciemnym pokoju. Podczas gdy wiatr i deszcz nie będą tam docierały, to nie dostanie się tam także światło i powietrze”⁸.

Prezentowane przez prezydenta Trumpa poglądy o wycofaniu się USA z roli gwaranta światowego bezpieczeństwa, żandarma stojącego na straży pokoju, m.in. na kontynencie azjatyckim, sprawiają, że liczne kraje odwracają się będą do państwa, które przedstawia dziś koncepcję zachowania pokoju poprzez stabilny, zrównoważony rozwój gospodarczy. Taką koncepcją jest chiński projekt Nowego Jedwabnego Szlaku.

Wspomniane wyżej wycofanie się USA z porozumienia handlowego w ramach Partnerstwa Trans-Pacyficznego, a co za tym idzie z pozycji lidera gospodarczego w regionie Azji-Pacyfiku, spowodowało szybką reakcję ze strony przywódcy chińskiego, który zorganizował w dniach 14-15 maja 2017 r. w Pekinie Forum Pasa i Szlaku dla Międzynarodowej Współpracy (Belt and Road Forum for International Cooperation). Jego zamierzeniem było zaprezentowanie siebie, jako przywódcy nowego ładu gospodarczego w świecie, a także szerokie rozpropagowanie inicjatywy rozwoju globalnego handlu i infrastruktury poprzez realizację koncepcji Inicjatywy Pasa i Szlaku.

Nowy Jedwabny Szlak – Inicjatywa Pasa i Szlaku

Nowy Jedwabny Szlak to największe w dziejach świata przedsięwzięcie. Koncepcję tego projektu pod nazwą Jeden Pas, Jeden Szlak (*One Belt One Road – OBOR*) przedstawił po raz pierwszy prezydent Xi Jinping w czasie swojej wizyty w Kazachstanie w 2013 r., a następnie w Indonezji (tu przedstawił projekt Morskiego Jedwabnego Szlaku XXI wieku). Projekt ten z czasem Chiny przemianowały jako *Belt and Road Initiative*, by uniknąć wrażenia, że chodzi o jeden tylko pas i jeden szlak. Nowy Jedwabny Szlak to *de facto* liczne szlaki lądowe i morskie łączące kraje Azji Wschodniej, szczególnie Chiny z Azją Centralną, Europą i Afryką. Na Inicjatywę Pasa i Szlaku składają się liczne projekty połączeń lądowych (Pas) i morskich (Szlak). Projekt BRI prowadzi do rewolucyjnej zmiany na gospodarczej mapie świata. Postrzegany jest przez wielu jako pierwszy krok w walce między Wschodem i Zachodem o dominację na kontynencie euroazjatyckim. Rozmach tego projektu znacząco przekracza dotychczasowe przedsięwzięcia. Chińskie media państwowe nazwały ten plan „globalizacją 2.0” – nowym modelem dla światowej gospodarki kierowanej ze Wschodu raczej niż z Zachodu i będącej przykładem współpracy o charakterze „win-win”. BRI stanowić ma sieć rozmaitych połączeń i umów, głównie bilateralnych, ale także plurilateralnych, np. z Unią

⁸ Keynote Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Opening Session of the World Economic Forum Annual Meeting 2017, Davos, 17 January 2017, [online], <https://america.cgtn.com>, (26.10.2017); L. Elliott: *As Trump turns his back on the world, the stage is set for President Xi*, „The Guardian”, Friday 27 October 2017.

Europejską czy z Euroazjatycką Unią Gospodarczą (EEU) obejmującą: Armenię, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan i Rosję⁹.

Specyfika tego projektu to, po pierwsze, jego skala i otwartość – nie ma żadnych ograniczeń w uczestniczeniu w BRI – każdy kraj może się włączyć w dowolnym momencie. Nie ma też oficjalnego szlaku – koncepcja polega na odbudowie i rozbudowie już istniejących połączeń, a także na budowie nowych, a przyszła integracja ma się dokonać poprzez połączenia tworzone przez uczestników – kraje leżące wzdłuż szlaku. Kolejną jego cechą jest elastyczność tego projektu, który ma wpasowywać się w narodowe plany rozwoju krajów uczestniczących w projekcie.

BRI obejmuje 69 krajów (listopad 2017 r.) zarówno z regionu Azji, jak i spoza regionu, na które przypada ponad 62% globalnej populacji, około 40% powierzchni lądowej świata, ponad 30% światowego PKB oraz około 25% światowej konsumpcji gospodarstw domowych¹⁰. Utworzony dla finansowania BRI Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych ma 58 członków, w tym czołowe państwa europejskie (kolejne 22 kraje najprawdopodobniej włączą się w najbliższej przyszłości)¹¹.

Dotychczasowe efekty BRI to 515 mld USD inwestycji chińskich głównie w infrastrukturę w krajach BRI. Chiny podpisały porozumienia o swapach walutowych z 22 krajami i regionami wzdłuż Pasa i Szlaku o całkowitej wartości około 1 bln juanów (około 150 mld USD)¹².

Według informacji chińskich handel między Chinami a krajami leżącymi wzdłuż Pasa i Szlaku rośnie dynamicznie (w ciągu trzech kwartałów 2017 r. wzrósł o 15% w porównaniu z tym samym okresem roku poprzedniego). Rosną też inwestycje chińskie w tych krajach (wartość około 10 mld USD, o 30% w tym samym okresie), a także bezpośrednie inwestycje tych krajów w Chinach (około 4,2 mld USD, wzrost okres do okresu o 34,4%)¹³. Chińczycy pomogli założyć 75 stref ekonomicznych i handlowych w 24 krajach BRI, co wygenerowało 209 tys. miejsc pracy. Chiny podjęły też szeroko zakrojoną akcję pomocy krajom rozwijającym się.

Idea takiego projektu zrodziła się już nieco wcześniej – w 2009 r. Przedstawił ją ówczesny zastępca dyrektora administracji podatkowej XuShanda, a jej celem miało być stymulowanie chińskich inwestycji w krajach sąsiadujących z Chinami. Miało to być drogą do stworzenia popytu na chińskie towary i usługi.

⁹ H. Biliang, L. Qingjie and Y. Jiao, Beijing Normal University, *Adding '5+1' to China's Belt and Road Initiative*, East Asia Forum, 25 October 2017, [online] <http://www.eastasiaforum.org/2017/10/25/adding-5-1-to-chinas-belt-and-road-initiative/>, (04.11.2017).

¹⁰ H. Chin, W. He, *The Belt and Road Initiative: 65 Countries and Beyond*, Global Sourcing Fung Business Intelligence Centre, Hong Kong 2016, s. 4.

¹¹ Interesujące jest stanowisko Chin wobec ewentualnego członkostwa Tajwanu w AIIB. Władze Chin nie zgodziły się, by Tajwan był członkiem założycielem AIIB, jednak nie wykluczają możliwości późniejszego przystąpienia doń Tajwanu. *About AIIB*, [online], <https://www.aiib.org>, (10.11.2017).

¹² V. HS Lo, Chairman, Hong Kong Trade Development Council, *The Belt and Road – a Visionary Plan that Will Change the World*, Hong Kong University of Science and Technology, Hong Kong, 30 October 2017 [online] <http://beltandroad.hktdc.com/en/insights/hktdc-chairman-shares-his-views-belt-and-road>, (04.11.2017).

¹³ *Trade between China, Belt and Road countries up 15 pct*, Editor: zhangjunmian, (03.11.2017), [online] <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/qwyw/rdxw/32843.htm>, (04.11.2017).

Jeśli mielibyśmy zastanawiać się nad fundamentalną teorią leżącą u podstaw tego ogromnego przedsięwzięcia to można interpretować to na różne sposoby, jako:

- nowy model globalizacji (o której było już wyżej),
- chiński „plan Marshalla” lub
- ekspansja Chin.

Trudno tu o jednoznaczną odpowiedź. Przyszłość najprawdopodobniej pokaże, iż splatają się tu wszystkie trzy teorie, a końcowy efekt znajdzie odbicie w trzech płaszczyznach: globalnej, regionalnej i narodowej – chińskiej.

Jeśli chodzi o chiński „plan Marshalla”, to jakkolwiek Chińczycy sprzeciwiają się takim porównaniom, one jednak nasuwają się same. Główne cele, zarówno realizowanego po II wojnie światowej przez USA planu Marshalla, jak i koncepcji BRI można sprowadzić do pięciu podstawowych kwestii:

- pobudzanie eksportu w rozgrzanej gospodarce (vide USA po II wojnie światowej i Chiny po prawie czterech dekadach dynamicznego wzrostu gospodarczego);
- zwiększenie wykorzystania własnej waluty w rozliczeniach międzynarodowych – internacjonalizacja RMB poprzez BRI pozwoli Chinom zająć wiodącą rolę w świecie, wypierając Stany Zjednoczone, po II wojnie to plan Marshalla pozwolił umocnić amerykańskiego dolara;
- powstrzymanie rywala: po II wojnie światowej USA starały się zablokować wpływy komunistyczne w Europie; dziś Chiny starają się zmniejszyć wpływy amerykańskie w różnych regionach poprzez zacieśnienie stosunków handlowych z gospodarkami Azji Południowo-Wschodniej (dostawy surowców), Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu (dostawy nośników energii), i zmniejszyć swoje gospodarcze uzależnienie od USA;
- wspieranie strategicznych podziałów: USA po II wojnie światowej pozwoliły na podział na Wschodnie i Zachodnie Niemcy, by powstrzymać ew. sojusz niemiecko-radziecki; BRI, z kolei, może osłabić solidarność gospodarek Azji-Pacyfiku, np. w ramach APEC, czy TPP (jeśli pozostała jedenastka podpisze ostatecznie porozumienie bez udziału USA), zawierając z wybranymi z nich dwustronne umowy i wspierając budowę tak potrzebnej im infrastruktury;
- budowanie strefy wpływów i poparcia ze strony dotychczasowych sojuszników przeciwnika: USA usiłowały wpłynąć na Europę Wschodnią proponując krajom tego regionu pomoc finansową; Chiny znalazły sprzymierzeńców dla swojego projektu w Europie, która widzi swoje interesy we współpracy z nimi; tradycyjni partnerzy USA: Wielka Brytania, Francja, Niemcy zdecydowali się na członkostwo w Azjatyckim Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (*Asian Infrastructural Investment Bank* – AIIB) mimo niezadowolenia i sprzeciwu Stanów Zjednoczonych.

Trzeba jeszcze podkreślić, że amerykański plan Marshalla był równy wartościowo ok. 1/12 obecnego planu w ramach BRI¹⁴.

¹⁴ *China's One Belt, One Road: Will it reshape global trade?* McKinsey and Co., Singapore July 2016, [online] <https://www.mckinsey.com/global-themes/china/chinas-one-belt-one-road-will-it-reshape-global-trade>, (11.11.2017).

Jak powiedział na szczycie APEC w 2013 r. amerykański Sekretarz Stanu John Kerry: „polityka zagraniczna to dziś bardziej niż kiedykolwiek polityka gospodarcza”. Nie da się odizolować jednej od drugiej. Dzisiaj już nie „polityka kanonierek”, jak w XIX w., a negocjacje i gospodarcze zależności decydują o roli poszczególnych państw i ich gospodarek w świecie.

BRI może w znaczącym stopniu pomóc Chinom w zdobyciu przywództwa w przyszłym świecie. Inicjatywa jest dla Chin zarówno podstawą krajowej strategii gospodarczej, jak i głównym elementem polityki zagranicznej.

Sir Halford Mackinder (1861-1945) angielskie geograf i polityk, założyciel i dyrektor London School of Economics, uważany za twórcę teorii geostrategii i geopolityki głosił teorię, że kto rządzi Europą Wschodnią, dominuje nad *Heartland* – Sercem Łądu, czyli Północną i Centralną Azją, kto rządzi Sercem Łądu – dominuje nad najważniejszą z wysp, za jaką uważał kontynent euroazjatycki, a kto dominuje na najważniejszą z wysp – ten dominuje nad światem¹⁵. Jego teoria centrum (*Heartlandtheory*) zakładała, że to właśnie tak bogata w surowce naturalne Północna i Centralna Azja jest tym centrum na najważniejszej z „wysp”, czyli kontynencie euroazjatyckim. Tak więc Chiny, wciągając te obszary w swoją strefę wpływów mają szansę stać się przywódcą w świecie.

Wymiar polityczny BRI sprowadza się do:

- poprawy chińskiej pozycji geostrategicznej,
- neutralizacji dominacji USA w Azji,
- ograniczenia wpływów rosyjskich w postradzieckich republikach Azji Centralnej,
- wzrostu chińskich wpływów w krajach tranzytowych,
- zwrotu tych krajów w kierunku Chin,
- wielostronnej współpracy dającej poczucie większego bezpieczeństwa krajom leżącym na szlaku,
- stworzenia ew. forum do rozwiązania problemów na Morzu Południowochińskim,
- zapewnienia bardziej równomiernego rozłożenia wpływów geopolitycznych w regionie Zatoki Perskiej.

Po latach spowolnienia w światowej gospodarce i spadku możliwości lokowania chińskiego eksportu w USA i wielu innych krajach, Chiny szukają możliwości nowego, obok dynamizowania krajowej konsumpcji, napędu dla swojej gospodarki. Znakomicie wpisuje się w to projekt BRI.

Spowolnienie gospodarcze w Chinach spowodowało powstanie znaczących wolnych mocy produkcyjnych, zwłaszcza w przemyśle materiałów budowlanych, przemyśle stalowymi i in. Realizacja Inicjatywy Pasa i Szlaku pozwoli gospodarce chińskiej:

- podtrzymać dalszy rozwój,
- dokonać modernizacji pozbawionych dostępu do morza zachodnich i południowo-zachodnich prowincji,

¹⁵ H. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: a Study in the Politics of Reconstruction*, Constable and Company Ltd, London 1919, [online], <https://en.wikisource.org/>, (10.11.2017).

- wykorzystać potencjał gospodarczy w zakresie budowy infrastruktury,
- zdobyć nowe możliwości i rynki dla chińskich przedsiębiorstw wraz z efektami mnożnikowymi,
- uzyskać nowe możliwości dla inwestycji chińskich za granicą.

Należy też wspomnieć o wymiarze kulturowym i społecznym Inicjatywy Pasa i Szlaku. Jak przed wiekami Jedwabny Szlak¹⁶, tak i dziś Nowy Jedwabny Szlak służyć będzie przenoszeniu idei i kultur, a nowe połączenia infrastrukturalne w założeniu mają przyczynić się do rozwoju nauki, rozprzestrzenienia się technologii czystych energii czy unowocześnienia rolnictwa. Jak określił to Xi Jinping: „budujemy mosty nie tylko w rzeczywistości, ale też w sercach ludzi”.

Gospodarki Azji Centralnej i ich udział w BRI

Przed kryzysem 2007 r. Chinom łatwiej było lokować swoje towary w odległych USA, czy Europie niż w sąsiadujących z Chinami krajach Azji Centralnej. Wspomniane wyżej problemy z wolnymi mocami produkcyjnymi oraz lokowaniem chińskich towarów za granicą, a także chęć choć częściowego zniwelowania różnic między wschodnimi a zachodnimi prowincjami Chin skierowały zainteresowanie Chińczyków w stronę Azji Centralnej. Tu leży pięć postsowieckich republik tzw. „stanów”: Kazachstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kirgistan i Tadżykistan, które, mimo upływu czasu (ZSRR formalnie rozpadł się 26 grudnia 1991 r.) nadal pozostają słabo rozwiniętymi gospodarkami. Równocześnie są to gospodarki w większości świetnie wyposażone w bogactwa naturalne, które są nieodzowne w dalszym rozwoju gospodarki chińskiej.

Handel był historycznie i jest nadal ważnym napędem dla wzrostu i rozwoju, a także zwiększenia produktywności oraz nowych miejsc pracy w krajach rozwijających się¹⁷. Toteż stworzenie lepszych warunków dla handlu w tym rejonie świata poprzez budowę nowych szlaków – odpowiedniej infrastruktury komunikacyjnej to otwarcie możliwości przyspieszenia rozwoju gospodarczego krajów objętych BRI. Nowe szlaki to budowa i modernizacja infrastruktury transportowej, kolejowej i drogowej, portów lądowych i morskich, lotnisk, ropociągów, gazociągów, a także sieci telekomunikacyjnej.

Jest kilka kwestii, które zadecydują o sukcesie tego największego z projektów. Jak już wspomniano, Chiny podkreślają, że na realizacji tego przedsięwzięcia zyskają wszystkie strony. Chiny oczekują także, że wszystkie strony włączą się w realizację podejmowanych projektów i będą je współfinansowały. Jednak trzeba zadać sobie pytanie, czy kraje zaangażowane w BRI będą w stanie udźwignąć zobowiązania finansowe i czy sukces Chin może być zreplikowany w większości krajów BRI w przeciągu najbliższych 10 lat. W wielu krajach azjatyckich brak infrastruktury jest bardzo dotkliwy.

¹⁶ L. Xinru, *The Silk Road in World History*, Oxford University Press, New York 2010, s. 51.

¹⁷ J. Awori, A. Gonzalez, *Empowering our women to prosperity*, 22 July 2016, [online], <https://www.standardmedia.co.ke>, (31.10.2017).

Budowana przez Chińczyków autostrada przebiegająca przez rzadko zaludnione, rolnicze, miejscami pustynne obszary Centralnej Azji to symbol, z jednej strony, skierowanego na Zachód zainteresowania Chin, z drugiej umożliwienia tym gospodarkom szybszego rozwoju. Jest i trzecia strona – to „wrywanie” tych obszarów z rosyjskiej strefy wpływów. Gazociągi, rurociągi z ropą naftową, czy połączenia kolejowe do tej pory łączyły kraje Centralnej Azji z ośrodkami przemysłowymi w Federacji Rosyjskiej. Dzisiaj ich kierunek zasadniczo się zmienia – to Chiny są celem tych wszystkich połączeń. W przeszłości kraje Centralnej Azji były zapleczem dla Rosji, dzisiaj stają się takim zapleczem dla Chin.

Region ten to dla Chin, po pierwsze, źródło surowców, po drugie, miejsce lokowania w przyszłości eksportu swoich nadmiernie rozwiniętych możliwości produkcyjnych, jak i wykorzystanie rynków zbytu na swoje towary. Oczywiście pamiętać należy o ograniczonych ze względu na poziom rozwoju gospodarczego możliwościach importowych krajów tego regionu. Po trzecie, to przyszłe strefy wpływów potęgi, która, jak już wyżej podkreślano, w przyszłości może zastąpić Stany Zjednoczone w roli hegemonu.

Inicjatywa 5+1

Równie ważnym (jak współpraca z krajami Centralnej Azji) dla sukcesu BRI jest ściślejsza współpraca Chin z wyżej wspomnianym ugrupowaniem EEU, tzw. inicjatywa 5+1. Trzy powody decydują o wadze tej współpracy dla sukcesu BRI. Pierwszym z nich jest unikalne położenie geograficzne krajów członkowskich EEU. Leżą one na trasie łączącej Azję Wschodnią z Europą, stąd kraje Centralnej i Zachodniej Azji, a także Białoruś, leżąca w Europie Wschodniej na granicy z Polską, mają kluczowe znaczenie w przedłużeniu Nowego Jedwabnego Szlaku na zachód i północ. Drugi powód to, już wyżej wspomniane, bogactwa naturalne krajów azjatyckich. Ważną sprawą są też zasoby wody w krajach EEU, zwłaszcza, że w Chinach brak wody jest najważniejszym problemem do rozwiązania w najbliższej przyszłości. Trzecim powodem jest sama współpraca chińsko-rosyjska, której waga jest nie do przecenienia dla każdej ze stron.

Na kraje członkowskie EEU przypada 48% całej powierzchni krajów BRI, a zgodnie z danymi Banku Światowego w 2015 r. na kraje EEU przypadało 1,7 bln USD z około 12 bln USD PKB wszystkich krajów BRI łącznie. Jeśli chodzi o ludność członków EEU, to stanowi ona tylko 5,6% populacji wszystkich członków BRI, podczas gdy PKB tych krajów, ma udział w PKB krajów BRI, liczonym bez PKB Chin, rzędu 15%¹⁸.

TPP versus RCEP a Inicjatywa Pasa i Szlaku

Chiny i cała Azja Wschodnia od początku pilnie obserwowały poczynania USA i innych krajów w kwestii ambitnego projektu TPP. Chiny przyjęły wielokierunkową

¹⁸ L. Song, R. Garnaut, C. Fang, L. Johnston (red.), *China's New Sources of Economic Growth*, vol. 2, *Human Capital, Innovation and Technological Change*, Australian National University Press Library, July 2017.

strategię. Po pierwsze, bacznie obserwowały postępy projektu TPP, po drugie, zawarły 12 porozumień o wolnym handlu i podjęły negocjacje w sprawie kolejnych, po trzecie, zdecydowały się podjąć rokowania z państwami ASEAN oraz Australią, Indiami, Japonią, Koreą Płd. i Nową Zelandią w sprawie utworzenia RCEP¹⁹. Obok tych inicjatyw konsekwentnie realizowały projekt Pasa i Szlaku.

Zwolennicy ratyfikowania porozumienia TPP byli zdania, że byłoby ono dobrodziejstwem dla wszystkich zaangażowanych stron, że otworzyłoby możliwości i odniosło się do najistotniejszych problemów XXI w. w gospodarce światowej. Stali na stanowisku, że treść porozumienia jest tak sformułowana, że zachęciłoby to dalsze kraje (może nawet Chiny) do włączenia się w to przedsięwzięcie²⁰.

Po odstąpieniu USA od Porozumienia pozostałych 11 partnerów rozważa utrzymanie TPP. Pewne obawy artykułują Malezja i Wietnam, dla których rezygnacja Stanów Zjednoczonych stawia pod znakiem zapytania korzyści z wolnego handlu w okrojonym TPP. Japonia, żywotnie nim zainteresowana, ma nadzieję, że pod naciskiem pozostałych krajów, Stany Zjednoczone wrócą do rozmów i ostatecznie ratyfikują TPP²¹.

Postawa prezydenta USA i wycofanie się Stanów z TPP stawia Chiny z ich obu projektami w bardzo korzystnej sytuacji, pozwalając najprawdopodobniej na przyspieszenie obu inicjatyw z udziałem Chin. Przyniosą one krajom w nie zaangażowanym wiele korzyści, ale w niektórych budzą pewne obawy. RCEP spotyka się z pewnymi oporami, np. Indii, których stawki celne są jednymi z najwyższych wśród krajów negocjujących RCEP, a ich gwałtowne obniżenie do 3% może spowodować dramatyczny spadek produkcji w Indiach na skutek napływu tanich produktów z Chin i innych krajów RCEP. Źródła WTO podają, że średnie bariery handlowe Indii są o ponad 39% wyższe niż w Singapurze, a 72% wyższe niż w Chinach, więc obniżenie ich spowoduje zaistnienie zagrożenia dla konkurencyjności indyjskiego przemysłu.

Jeśli chodzi o gospodarkę TPP, RCEP jest najlepszą alternatywą dla TPP bez USA, zwłaszcza, że warunki członkostwa i zakres merytoryczny RCEP są dla krajów negocjujących bardziej przystępne i realistyczne, a negocjatorzy już powiązani są bilateralnymi umowami o wolnym handlu²². RCEP nie narzuca na kraje członkowskie drastycznych reform ekonomicznych i politycznych (odnoszących się np. do korupcji, czy praw pracowniczych), które w długim okresie byłyby niewątpliwie bezwzględnie korzystne dla gospodarek ASEAN, jednak, ze względu na dążenie

¹⁹ Szerzej na temat RCEP: K. Żołądkiewicz, *Wszechstronne Regionalne Partnerstwo Ekonomiczne (RCEP) jako przykład nowego trendu w regionalizmie*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 3/2016 (81), s. 335-344.

²⁰ Oponenci w USA widzieli w pakcie zagrożenia m.in. w postaci kolejnych ustępstw dla biznesu, umożliwiających eksport miejsc pracy w przemyśle do tańszych lokalizacji, przy równoczesnym ograniczaniu konkurencyjności i tworzeniu warunków do podwyższania cen farmaceutyków i innych produktów o wysokiej wartości poprzez udostępnianie amerykańskich standardów ochrony patentowej innym krajom.

²¹ N.Chandran, *Details of a massive trade deal among 11 heavyweight economies may be announced next month*, [online] <https://www.cnbc.com/2017/10/17/>, (8.11.2017).

²² *Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*, [online], www.asean.org, (11.11.2017).

krajów rozwijających się do osiągnięcia dynamicznego rozwoju, tego typu zaostreżenia mogłyby spowalniać ich rozwój.

RCEP odgrywa ważną rolę w realizacji Idei Pasa i Szlaku, promując handel i inwestycje w Azji, jako że siedmiu z dziesięciu najważniejszych partnerów handlowych Chin pochodzi właśnie z Azji. Równocześnie siedmiu z najważniejszych partnerów handlowych ASEAN to negocjatorzy RCEP. Tak więc Chiny i ASEAN mają wspólny interes, by wspierać ideę RCEP, której realizacja pomoże w stabilizacji i integracji Azji.

TTIP a uczestnictwo krajów europejskich w Inicjatywie Pasa i Szlaku

Podjęcie rozmów na temat porozumienia TTIP było do pewnego stopnia swego rodzaju reakcją na amerykański zwrot ku Azji (wspomniany wyżej *Asian Pivot*) oraz rozpoczęte rokowania w sprawie TPP. Porozumienie to miało także w pewnym sensie być dodatkowym zabezpieczeniem interesów Europy i drugą obok NATO kowczym transatlantycką. Niektórzy nazwali nawet TTIP „ekonomicznym NATO”.

Zastopowanie rozmów Unii Europejskiej z USA w wyniku zmian polityki Stanów Zjednoczonych powinno skutkować większym zainteresowaniem Europy innymi partnerami, w tym azjatyckimi. Tym razem Unia Europejska powinna dokończyć swego rodzaju *Asian Pivot*. Unia jest dla Chin największym partnerem handlowym, podczas gdy Chiny są dla niej drugim partnerem po USA. ASEAN, z kolei, jest trzecim partnerem handlowym Unii, a ta trzecim partnerem ASEAN. Unia powinna przyspieszyć tempo toczących się od 2013 r. negocjacji z Chinami w sprawie umów o inwestycjach, ale w przyszłości podjąć także rozmowy na temat wolnego handlu, chociaż w tym przypadku jest sporo przeszkód takich jak np. stosowanie przez Chiny subsydiów i tanich kredytów eksportowych. W grudniu 2017 r. Unia sfinalizowała negocjacje z Japonią na temat wolnego handlu. Tzw. Umowa o Partnerstwie Gospodarczym tworząca m.in. strefę wolnego obejmująca kraje UE i Japonię wejdzie w życie z początkiem 2019 r. Unia powinna także jak najszybciej wznowić zawieszone rozmowy z ASEAN. Jeśli dojdzie do podpisania porozumienia RCEP, bez wątpliwości obroty wzajemne krajów RCEP wzrosną kosztem handlu z Europą.

Kraje UE licznie włączyły się w Inicjatywę Pasa i Szlaku oraz są członkami założycielami AIIB.

W 2012 r. Chiny wyszły z inicjatywą utworzenia mechanizmu 16+1 – platformy współpracy Chin z krajami Europy Środkowej i Wschodniej. Uczestnictwo w formule 16+1 Polski, Węgier, Słowacji, Bułgarii i trzech krajów bałtyckich – członków Unii Europejskiej spotkało się z pewnym niezadowoleniem ze strony Unii. Formuła 16+1 jest swego rodzaju bodźcem dla BRI, ma stanowić swego rodzaju przyczółek do wejścia na szersze rynki europejskie.

Rozwój współpracy w ramach 16+1 wiąże się też z koncepcją BRI. Może ona być wykorzystywana do realizacji konkretnych interesów gospodarczych, czy konkretnych projektów transgranicznych w tym regionie, przez który przebiega Nowy Jedwabny Szlak²³.

²³ M. Kaczmarek, *Chiny – Europa Środkowo-Wschodnia: „16+1” widziane z Pekinu*, (14.04.2015), Ośrodek Studiów Wschodnich, [online] <https://www.osw.waw.pl/>, (1.11.2017).

Inną kwestią są chińskie inwestycje infrastrukturalne dokonywane w Europie. Jedno z największych państwowych chińskich przedsiębiorstw buduje linię kolejową wysokich szybkości między Belgradem a Budapesztem. W związku z tym kontraktem – w stosunku do Węgier – prowadzone jest w Unii dochodzenie w sprawie możliwości pogwałcenia reguł przejrzystości w przetargach publicznych.

Ważnym przypadkiem z obszaru infrastruktury, który może zilustrować chińską ofensywę w Europie jest Port Handlowy w Pireusie, który od 2016 r. należy w 51% do chińskiej firmy COSCO (kolejne 16% zakupi do 2021 r.). COSCO zamierza przekształcić port w największy port dla tranzytu kontenerów w Europie.

W 2016 r. Chińczycy zainwestowali w Europie 35 mld EUR – to wzrost o 77% w stosunku do 2015 r.²⁴ Jedną z transakcji był zakup niemieckiej firmy Kuka produkującej roboty przemysłowe. O ile kraje Południowej i Wschodniej Europy nie mają zbyt wielkiej możliwości sięgania po kapitał zagraniczny i chińskie inwestycje są dla nich nie lada okazją, o tyle Unia Europejska bacznie przygląda się chińskim inwestycjom na swoim terenie, mając na względzie ochronę tych technologii, które mogą mieć wpływ na strategiczną niezależność i europejskie bezpieczeństwo w długim okresie.

Jak dotąd nie ma wspólnej polityki Unii w stosunku do BRI. Niektóre kraje są bardzo otwarte, inne dość powściągliwe w przyjmowaniu chińskich inwestorów, oczekując od nich pewnych gwarancji i spełniania międzynarodowych standardów.

W ostatnim roku mówi się o stworzeniu przepisów unijnych o przejęciach. Mają one umożliwić krajom Unii blokowanie zakupów pakietów akcji/udziałów większych niż 25% przez przedsiębiorstwa z krajów, które ograniczają dostęp do swoich rynków oraz gdy przejęcie odbywa się na polecenie obcego rządu lub z funduszy należących do obcego państwa. We wrześniu 2017 r. Komisja Europejska przedstawiła projekt rozporządzenia ustanawiającego ramy monitorowania zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Unii Europejskiej²⁵.

Jörg Wuttke z Izby Handlowej UE w Chinach ostrzegł niedawno, że chińskie firmy wykorzystują projekt BRI do wyprowadzania kapitału z kraju pod pozorem inwestycji w krajach Pasa i Szlaku. Natomiast tamte kraje, w których szerzy się korupcja też wykorzystują sytuację, dokonując różnych malwersacji, podczas gdy władze Chin nie zawsze dokładnie przyglądają się dokonywanym tam transakcjom.

Mimo licznych obaw i zastrzeżeń Nowy Jedwabny Szlak stwarza też wiele możliwości. Unia powinna solidnie przygotować się do współpracy, zbadać obszary zarówno korzyści jak i ryzyk oraz ustawić priorytety osiągalnych w krótkim, średnim i długim okresie celów.

Zakończenie

Inicjatywa Pasa i Szlaku to, jak stwierdził Chenggang Xu, profesor ekonomii w Cheung Kong Graduate School of Business raczej swego rodzaju filozofia, niż

²⁴ *Chinese foreign investments up 40 percent to record in 2016: study*, January 11, 2017, <https://www.reuters.com>, (11.11.2017).

²⁵ *Wniosek – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej*, Bruksela, dnia 13.09.2017, COM(2017) 487 final.

konkretny plan²⁶. Państwowe media widzą w tym projekcie remedium na wszystko i dla wszystkich. Realizacja projektu ma według nich przynieść korzyści m.in. procesowi pokojowemu na Bliskim Wschodzie, pomóc w rozwoju start-up'ów w Dubaju, w handlu walutami, redukcji globalnego ubóstwa, utrzymaniu sądów w Polsce i przynieść pożytek całemu światu.

Powyższe podejście jest przeidealizowane, aczkolwiek, przy zaangażowaniu nie tylko Chin, ale i krajów rozwiniętych gospodarczo oraz samych zainteresowanych – czyli krajów rozwijających się można by osiągnąć znaczny postęp. Mimo że projekt nie jest pozbawiony zagrożeń, wiele krajów widzi w nim potencjał i możliwości, a szczególnie alternatywę dla innych, często nie mniej nierealnych, a także asymetrycznych, jeśli chodzi o korzyści, megaregionalnych porozumień.

Bibliografia:

- About AIIB, [online], <https://www.aiib.org>, (10.11.2017).
- Awori J., Gonzalez A., *Empowering our women to prosperity*, 22 July 2016, [online], <https://www.standardmedia.co.ke>, (31.10.2017).
- Bieliński T., *Kapitał ludzki a innowacyjność gospodarki Chin*, PWE, Warszawa 2016.
- Biliang H., Qingjie L. and Jiao Y., Beijing Normal University, *Adding '5+1' to China's Belt and Road Initiative*, East Asia Forum, 25 October 2017, [online] <http://www.easiaforum.org/2017/10/25/adding-5-1-to-chinas-belt-and-road-initiative/>, (4.11.2017).
- Bremmer I., *America First': Who Really Wins?* July 21, 2017, [online], <https://www.politico.com/magazine/story/2017/07/21/america-first-donald-trump-foreign-policy-215398>, (31.10.2017);
- Chandran N., *Details of a massive trade deal among 11 heavyweight economies may be announced next month*, [online] <https://www.cnbc.com/2017/10/17/>, (8.11.2017).
- Chin H., He W., *The Belt and Road Initiative: 65 Countries and Beyond*, Global Sourcing Fung Business Intelligence Centre, Hong Kong 2016.
- China's New Sources of Economic Growth*, vol. 2, *Human Capital, Innovation and Technological Change*, Ligang Song, Ross Garnaut, Cai Fang, Lauren Johnston (ed.), Australian National University Press Library, July 2017.
- China's One Belt, One Road: Will it reshape global trade?* McKinsey and Co., Singapore July 2016, [online] <https://www.mckinsey.com/global-themes/china/chinas-one-belt-one-road-will-it-reshape-global-trade>, (11.11.2017).
- Chinese foreign investments up 40 percent to record in 2016: study*, January 11, 2017, <https://www.reuters.com>, (11.11.2017).
- Elliott L., *As Trump turns his back on the world, the stage is set for President Xi*, "The Guardian", Friday 27 October 2017.
- Hirst T., *What are Megaregional Agreements?*, World Economic Forum, 9 July 2014, [online], <https://www.weforum.org/agenda/2014/07/trade-what-are-megaregionals/>, (30.10.2017).
- Kaczmarek M., *Chiny – Europa Środkowo-Wschodnia: „16+1” widziane z Pekinu*, 14.04.2015, Ośrodek Studiów Wschodnich, [online] <https://www.osw.waw.pl/>, (1.11.2017).

²⁶ L. Yawei, Director of The China Program at The Carter Center, Atlanta, Georgia, *Will All Roads Lead to Beijing? Risks and Challenges in China's "Belt" and "Road" Plan*, 09.11.2017 [online] <http://beltandroad.hktdc.com/en>, (11.11.2017).

- Keynote Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Opening Session of the World Economic Forum Annual Meeting 2017*, Davos, 17 January 2017, [online], <https://america.cgtn.com>, (26.10.2017).
- Lo V. HS, Chairman, Hong Kong Trade Development Council, *The Belt and Road – a Visionary Plan that Will Change the World*, Hong Kong University of Science and Technology, Hong Kong, 30 October 2017 [online] <http://beltandroad.hktdc.com/en/insights/hktdc-chairman-shares-his-views-belt-and-road>, (4.11.2017).
- Mackinder H., *Democratic Ideals and Reality: a Study in the Politics of Reconstruction*, Constable and Company Ltd, London 1919, [online], <https://en.wikisource.org/>, (10.11.2017).
- Mega-Regional Trade Agreements: CETA, TTIP, and TiSA: New Orientations for EU External Economic Relations*, S. Griller, W. Obwexer, E. Vranes (ed.), Oxford University Press, Oxford 2017.
- Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*, [online], www.asean.org, (11.11.2017).
- Samuelson R. J., *The new world order*, 2017 “The Washington Post”, January 1, 2017.
- Trade between China, Belt and Road countries up 15 pct*, Editor: zhangjunmian, 03.11.2017, [online] 11 <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/qwyw/rdxw/32843.htm>, (4.11.2017).
- Wniosek – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii Europejskiej*, Bruksela, dnia 13.9.2017 r., COM(2017) 487 final.
- Xinru L., *The Silk Road in World History*, Oxford University Press, New York 2010, s. 51.
- Yawei L., Director of The China Program at The Carter Center, Atlanta, Georgia, *Will All Roads Lead to Beijing? Risks and Challenges in China's “Belt” and “Road” Plan*, 09.11.2017 [online] <http://beltandroad.hktdc.com/en>, (11.11.2017).
- Żołądkiewicz K., *Wszechstronne Regionalne Partnerstwo Ekonomiczne (RCEP) jako przykład nowego trendu w regionalizmie*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 3/2016 (81).

Abstract

New Silk Road as an Alternative to Megaregional Economic Agreements with a Participation of the US

The article explores opportunities and challenges associated with the new type of megaregional economic cooperation introduced by China as a New Silk Road or the Belt and Road Initiative. The withdrawal of the US from Trans-Pacific Partnership (TPP) and suspending negotiations within the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) as well as the new policy declared by the President of the USA – Donald Trump has created perfect conditions for China to smoothly overtake leadership in the Asian continent, if not in the whole world. It may mean that the US and Europe may become rather “standard takers” than “standard makers”, giving a field to China.

Keywords: New Silk Road, megaregional economic agreements, TTIP, TPP, China